

ԱՐՑԱՆՅԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ՎԱՐԴԱՆ ՀԱԿՈՒՅԱՆԻ ՊՈԵԶԻԱՅՈՒՄ

Ա.Վ.Գրիգորյան

Արցախյան ազգային-ազատագրական պայքարի գաղափարական դրոշակակիրներից է անվանի գրող Վարդան Հակոբյանը: Արցախյան գոյամարտի հենց սկզբից նա իր գրչընկերների հետ ակտիվորեն ոգևորել է ժողովրդին՝ հանդես գալով և՛ հրապարակախոսական ելույթներով, և՛ պոետական իր հզոր խոսքով:

1988 թ. հունվարին բանաստեղծ Վ. Հակոբյանը Գուրգեն Գաբրիելյանի, Հրաչյա Բեգլարյանի, Սոկրատ Խանյանի և այլ մտավորականների հետ վերջնական տեսքի է բերում ԽՍՀՄ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար Մ.Ս. Գորբչովին ուղղված այն նամակը, որով պահանջվում էր Արցախը վերամիավորել Հայաստանին: Մոսկվայում այն հայտնի դարձավ «17-ի նամակ» անունով, որովհետև նամակի տակ ստորագրել էին տասնյոթ մտավորականներ: Որպես բանագնացներ Մոսկվա մեկնեցին Վ. Հակոբյանը, Գ. Գաբրիելյանը, Հ. Բեգլարյանը: Մոսկվայից վերադառնալուց անս նրանք փետրվարի 18-ին Ստեփանակերտի վերածնության հրապարակում ժողովրդի առջև հանդես եկան՝ հնչեցնելով մինչև վերջ պայքարելու կոչը

Վ. Հակոբյանը այդ թեմ օրերին ցած չդրեց գրիչը՝ ստեղծելով մարտաշունչ երգեր, պոեմներ, բալլադներ և այլ գործեր: Կարևորելով գրողի դերն ու առաքելությունը, բանաստեղծը գրել է. «Մեր յուրաքանչյուր տող պիտի գնա այն ուղղությամբ, ինչ ուղղությամբ հոսում է մեր հողի համար ընկած զինվորի արյունը»:¹ Սա խոսում է այն մասին, որ գրողը պայքարի պահին գրիչը պետք է փոխարինի զենքով, մարտի նետով՝ գրչով ու զենքով: Չափազանց բեղմնավոր եղավ Վ. Հակոբյանի գրիչը շարժման և պատերազմական տարիներին: 1989թ. սկսած իրար հետևից տպագրվեցին Վ. Հակոբյանի «Ամարասի զանգերը» (1989թ), «Արցախա ծուխ» (1989թ), «Մենք ալ Մաշտոցն Ամարասում» (1989թ), «Տաճարն Աստծո» (1991թ), «Սոսն» (1994թ), «Մենարան» (1996թ) և այլ գրքեր:

Գրականագետ Ս. Սարինյանը Վ. Հակոբյանի «Մենարան» ժողովածուի առաջաբանում գրում է. «Անամպ էր Վարդանի հոգու երկինքը մինչև 1998-ի փետրվարը: Վերահաս իրադարձություններն այլ գույներով են ներկում Արցախի բնանկարը: Մնում է Սերը, որ նախաստեղծ է, Բնության և Կարոտի արձագանքները ածանցվում են Արցախ-Պատմություն-Ցավ երրորդության հոգեբանական տազնապներին: Բանաստեղծի հոգու վրա ծանրանում է օրերի մղձավանջը, իրերի շարժումը փոխակերպվում է անկերպության քառսի...Այլ դողանջներ են հղում Գանձասարի և Ամարասի զանգերը, հողի հիշողությունից վերընծյուղվում է Հայկ Նահապետի ձգված աղեղը և պատմությունը մեր ազգային օրացույցի վրա դրոշմում է Ավարայրի և Սարդարապատի զինանշանը»:² Եվ ինչպես գրականագետ Ս. Խանյանն է նկատում. «Սա մի դիտարկում է, որ վերաբերում է Վ. Հակոբյանի բոլոր գրչակից ընկերներին, ովքեր գտնվում էին Արցախում և մասնակցում թշնամու դեմ զենքի ու երգի միասնականությանը ընթացող համաժողովրդական մաքառմանը»:³

Վ. Հակոբյանի «Արցախա ծուխ» ժողովածուն ոգևորման, հարատևման, պայքարի ծուխ է: Այստեղ քնարական հերոսը միաձուլված է Արցախին: Նա զգում է հայրենիքի ցավը, որը հին է, բայց այսօր էլ շարունակվում է պայքարը թշնամու դեմ:

«Մղձավանջ» բանաստեղծության մեջ Վ.Հակոբյանը պատկերավոր ձևով ներկայացնում է Արցախ աշխարհին անհանգստացնող չարիքը: Եվ այդ չարիքից Արցախը փրկության լույս է փնջում, անգամ քարերն են ցավից ճշում: Բանաստեղծը, սակայն, լավատես է.

Մղձավանջը Տան լույսից մարում է,
ամեն նահատակ գոյության վճիռ,
հավատը՝ սուրբ տուն, տաճարվող միամբ,

առավոտը բաց դաս է հաշնումի,
և դարձն՝ արմատանց՝ մարտիրոսություն:⁴

Պոետը ժողովածուի «Ձգված աղնդներ» նրգում դառնորեն գրում է, թե ինչպես անտառը խրվում է ամալի մեջ, ձորում խրվինջը կորցնում է ձիուն, «Օրվա մտքի մեջ խայտում է սուտը»: Իսկ լեռների գագաթները աստղերի գոհասնդան են երևում, «խիղճը փնտրում է ու չի գտնում տներ», դրա համար էլ «օրերն անցնող՝ սլացող նետ են»: Չնայած դրան, քնարական հերոսը չի հուսահատվում.

Զանգը արթնացավ արյան խորքերում,
գոհերը ելնում, միանում են մեզ,
անթիվ ձեռքերով գրկվել է Քիրսը
և լեռան փեշից մեռն է թափվում,
Ինչ էլ որ լինի՝ մենք լինելու ենք:⁵

«1988 թիվ փետրվար» բանաստեղծության մեջ հեղինակը արևը համեմատում է «պատուհանից դուրս նետված» արյունաքամ մանկան հետ, իսկ նրկինքը՝ սարդի ցանցի: Ապա բացվում է կապանքի սուտը, ավարտվում է ամեն մի դիմակահանդես: Եվ իրականությունը ներկայանում է իր ամբողջ մերկությամբ: Պարզվում է, որ խաբկանք էր ամեն ինչ և որ ոչինչ չի փոխվել. «գայլը գայլն է նույն՝ բնությունը պատիր՝ գառան մորթու մեջ, թե որջում անտես»: Մեր թշնամին միշտ էլ առիթը բաց չի թողել իր գագանային մոլուցքին հագուրդ տալուն: Բանաստեղծը գրում է.

Ատամը արյան համ առավ կրկին,
Նորց երևաց մուրթը գայլի...
Մզլոտ աչքերում վառվում է ուժգին
Ենիշերական մոլուցքը վայրի:⁶

Ապա պոետը մեզ հիշեցնում է, որ անցյալից պետք է դասեր քաղենք, «ինչ թաթ էլ ցույց տան դրան նեղ ճեղքից» դուռը չպետք է բացենք, հողը պետք է բերդ դարձնենք, սրբենք մամուռը և միշտ հիշենք, որ.

Մենք՝ որդիք Տայկի, արդար ու վսեմ,
ցավ ու դառնություն այդ ե՞րբ չենք տեսել,
Բայց ոչ մի անգամ, աստված է վկա,
Արցախին հաղթող չի եղել, չկա...⁷

Գրող-հրապարակախոս, Արցախի հերոս Զորի Բալայանը բարձր գնահատելով Վ. Հակոբյանի տեղն ու դերը Արցախյան շարժման օրերին, գրում է. «Մեր նորագույն պատմությունն ու արցախյան համազգային շարժումը դժվար է պատկերացնել առանց Վարդան Հակոբյանի: Դժվար է պատկերացնել և մեր պոեզիան առանց մարտնչող պոետ Վարդան Հակոբյանի: Այնպես են դասավորվել իմ ճակատագիրն ու կյանքը, որ ես մշտապես եղել եմ կամ մասնակիցը, կամ ակնաստեղծ մեր ազգային գոյամարտի բոլոր կարևորագույն ու ճակատագրական անցուղարձերի: Եվ կարող եմ վստահորեն ասել, որ ամենաձանր ու դժվարին ճանապարհների գրեթե բոլոր խաչմերուկներում հանդիպել եմ Վարդանին՝ լինի դա մեր ողբերգաշունչ նկուղներում (այս մասին Վարդանը պինտ է գրել («Արցախյան բալլադ»), լինի դա հոսպիտալում, որտեղ բուժվում էին հերոսները»⁸:

«Ամարասի գանգերը» խորագրով ժողովածուում բանաստեղծը այսպես է բնութագրում մեր նրկիրը «քարերը հասցն են ու գիր Եվ ճամփաներ են ձորում արյունից և մանանա է հողը սրբազան, Արցախն էլ հույսի անտառ վեհարան»:

Պոետը հայոց նրկիրը համարում է Աստծո տաճար և մտնելով վանք իր աղոթքն է հնչեցնում նրան.

Երբ վանք են մտնում, մտնում են տաճար,
ուրեմն՝ Աստծուց լսելիք ունեն,
ուրեմն, Աստծուն ասելիք ունեն,
ուրեմն, լույսը դեռ բաց է մնում,
ուրեմն, հույսը դեռ հաց է մնում,
Եվ հոգու կանչ է դողանջը գանգի:⁹

Հետաքրքիր է ժողովածուի «Այս խաչքարը ես եմ» բանաստեղծությունը, որտեղ հեղինակը ընդգծում է հայ ժողովրդի իմաստնությունն ու անմահությունը: Հայրենի նրկրի ամեն մի խաչքար հայոց պատմության խոսուն վկան է, որն իր մեջ կրում է մեր նախնիների սրբազան պատգամները: Եվ ոչ միայն խաչքարերը, այլև անգիր քարերը լուռ պատմում են մեր նրկրի պատմությունը.

Մի փունջ խոտ պոկիր և սրբիր փոշին՝

ինչ քար էլ լինի

հողում տարատանջ,
սո՛ւրբ ու արցախյան:
Եվ կտնանես, որ աչքերիդ առաջ
կելնի-կհառնի
անուշ մի երկիր՝
աշխարհի Հայաստան:¹⁰

Վ.Հակոբյանը «Սոսն» ժողովածուում կոնկրետ հնչեցնում է պայքարի կոչը: Հեղինակը դիմելով Սոսնի կերպարին, որը խորհրդանշում է հայ ֆիդայուիտուն, նրան ներկայացնում է որպես սիրո և հայրենիքի ամբողջություն, այսինքն՝ պայքար: Ըստ բանաստեղծի Աղբյուր Սնորքին ֆիդայական սխրագործությունների է մղել նաև Սոսնի մեծ սերը: Եվ պատահական չէ Սոսնի վերածնվելը արցախյան ազգային-ազատագրական պայքարում: Ժողովածուն բացվում է «Բանաստեղծության համար չեմ ասում...» տողով սկսվող երգով: Երգիչը նորօրյա մաքառումը կամրջում է հայ ժողովրդի առասպելական ժամանակների, Վարդանանց պատերազմի և ապա՝ հետագա դարերում մղված հերոսական պայքարներին: Նա իր էության մեջ հայտնաբերում է ազգային հերոսների ոգին, ոտքերի տակ զգալով Ավարայրի հողը, լսելով Վարդանանց կռվի ձայնը, կամ Սարդարապատում ընկած զինվորի փառքը:

Պայքարի երգիչը շարունակում է հնչեցնել մարտաշունչ երգեր, որոնք մարմնավորում են իրական հերոսներ: Նա «Վարդանանց բլուր» բանաստեղծության մեջ, ի գիտություն մեզ, գրում է, որ Արցախյան մի գործնառ կռվել է Ավարայրում և դարձին հերոսաբար նահատակվել Եղեգնաձորում: Հերոսների աճյուններն ամփոփող բլուրը հիմա կոչվում է Վարդանանց բլուր: Բանաստեղծության համար հիմք է հանդիսացել հենց այս փաստը: «Արցախա ծովս» ժողովածուն բացվում է այս բանաստեղծությամբ: Քնարական հերոսը իրեն համարում է ժառանգորդը Վարդանանց քաջերի: Բանաստեղծը իրար է կապում հայոց պատմության բլուր ժամանակները և նրանցում տեսնում իր և իր ժամանակակիցների պատասխանատվության զգացումը՝ Արցախի, մայր ժողովրդի ճակատագրի հանդեպ: Նա գտնում է, որ Արցախի նոր ճանապարհին իր սկիզբը պետք է առնի Վարդանանց պատերազմից՝ ներառելով ողջ Հայոց աշխարհը.

Ծարունակվում է գետը Եղեգիք,
և վանքի ձայնը այբբենաբան է,
և աղեղները պրկվում են նորից,
և ձեռքի թրում Թարթառն է շողում,
և ձին կարմիր է, Վարդանը՝ կարմիր:¹¹

Կարմիրը այստեղ խորհրդանշում է պայքարը: Այս իմաստով «Վարդանանց բլուր» բանաստեղծությունը հնչում է որպես ձոներգ, մաքառման կոչ՝ ուղված համայն հայությանը.

Դարձը ճամփի հետ մաքառող տուն է,
և ամեն թուփ-քար՝ զինվոր, Եղիշե,
և Խաչենն ի վար Տղմուտն է հոսում,
և հողից ելնող, ծլող հերոսներ,
և Աստված մեկը հազար է անում:¹²

Հայրենամվեր գրողը խորապես քաջատեղյակ լինելով հայ ժողովրդի պատմությանն ու ճակատագրին, Արցախյան շարժման օրերին դիմում է պատմության օգնությանը՝ ժողովրդին քաջալերելու, անցյալից դասեր քաղելու և անսխալ գործելու նպատակով: Իր բանաստեղծական շարքերում, պոեմներում ոգեկոչելով հայ ազգի փառավոր ու հերոսական ժամանակները, պոետը ժողովրդի մեջ արթնացնում է մաքառման ոգին, մղում նրանց ազատ ու անկախ ապրելու սխրանքների: Բանաստեղծը կամրջում է հայրենիքի անցյալը՝ ներկային: Եվ դա անում է նպատակադրված. «...ես ցանկացա պատասխանել մեր ժողովրդի պատմությունը խնդաթյուրողներին, - գրում է նա, - բլուրը նրանց, ովքեր «աչք են տնկել» մեր հող ու ջրին, մեր խաչքարին»¹³: Այս առումով պատմական նշանակություն ունեն Վ. Հակոբյանի «Մնարոպ Մաշտոցն Ամարասում» և «Տաճարն Աստծո» պոեմները:

«Մնարոպ Մաշտոցն Ամարասում» պոեմում գրողը պատկերում է պատմական այն փաստը, որի համաձայն՝ գրերի գյուտից հետո Մնարոպ Մաշտոցը դարձել է բացել նաև Արցախի Ամարաս վանքում: Հեղինակը այստեղ փառաբանում է մեր առաջին ուսուցչի նվիրական ու սուրբ գործը:

Կարևորելով Արցախ աշխարհի պատմական մեծ նշանակությունն ու դերը, գրողը պոեմի նախերգանքում պատկերում է Արցախի խորհրդանշ Սոսնի ծառը, որը տնկվել է Տիգրան Մեծի զինվորների ձեռքով: Այդ ծառի շվաքում հանգրվանել ու հանգստացել են մեր ազգի հանճարները՝ Գրիգոր Լուսավորիչ, Մնարոպ Մաշտոց, Վարդան Մամիկոնյան, Մ. Խորենացի, Դավթակ Բերթոթ, Կաղանկատվացի, Գանձակեցի, Գոշ, նաև Րաֆֆի ու Լեո, ընդհուպ մինչև Իսահակյան:

Այնուհետև, ներկայացնում է այն գեղեցիկ տեսարանը, երբ Լուսավորչի սարի ստորոտում արցախցիները մեծ ոգևորությամբ ու ցնծությամբ դիմավորում են մեծ ուսուցչի գալուստը: Մարգարեն իր հետ բերում է մեր ոսկեդեմիկ գիրը՝ Վաղարշապատի մեռնով օծված, որ արմատ է նետել Մուշ ու Տարնում, Գողթան գավառում և Դադիվանքում: Այն Արցախի համար ոչ միայն պարգապես գիր է, այլ փրկության ու հարատևության լույս:

Եվ փրկարարը բերում է գիրը,
Եվ ողջ Արցախն է խոնարհվում նրան:
Երկնքից իջնում է լույսի մանանա...¹⁴

Ապա Երանելին Ամարաս վանքի կամարների տակ հիմնում է «դպրոց-կրթարան»: Հեղինակը այստեղ պատկերում է ժողովրդի խանդավառության ու անսահման ուրախությունը: Բանաստեղծը ընդգծում է նաև այն գաղափարը, որ հողի հետ կապված հայ մարդը իր մեջ կրում է ժողովրդի հոգու գեղեցկությունն ու բարոյական վեհությունը: Ահա թե ինչու Մաշտոցին հմայում էին ոչ միայն Արցախի հեքիաթային բնաշխարհը, այլև հասարակ մարդիկ, ովքեր լի են կենսունակությամբ, հայրենասիրությամբ և աշխատասիրությամբ:

Պոեմում հանդես է գալիս նաև Վարդան Մամիկոնյանը: Այս առիթով Վ. Հակոբյանը մի հարցազրույցի ժամանակ ասել է. «Մենքոպ Մաշտոցին և Վարդան Մամիկոնյանին, իմ պոեմում, միասին եմ բերել Արցախ: Նրանք պետք է միշտ միասին լինեն: Դա է մեր ուժը»¹⁵:

Սա նշանակում է, որ նորօրյա գոյամարտում պետք է գործել գրի ու սրի միասնությամբ:
Հնչում է Վ. Մամիկոնյանի խոսքը որպես պատգամ.

Մեր սուրբ դպրահոր արարած գրով,
մեր դարբինների կռած սրերով
պիտի նորոգենք
ու նորոգվենք,
արդարագրենք
գիրը մեր ազնիվ ճակատին դաջված...¹⁶

Բանաստեղծը գտնում է, որ ժողովրդի հավերժության ապահովումը պայմանավորված է գրի և սրի զինակցությամբ: Այս առումով հետաքրքիր է պոեմի «Այբուբենը՝ սրի վրա» մասը, որտեղ ասվում է.

Ժողովուրդը, որ տառեր է գրում
անգամ իր թրին,
Աշխարհում նրան հաղթող չի լինի,
Առավել ևս՝
Ժողովուրդն այդ չի մնա գերի...¹⁷

Ապա պոեմի վերջում հավելում է, որ արցախցիները իրենց բնույթը առել են հողից, որ հողն Արցախա բնավ էլ հող չէ, այլ իմաստություն, հավատ, սրտի կրակ, կարմիր որդան և վերջապես Մաշտոցի և Վարդանի ոգին է, որին պարտություն չկա:

«Մենքոպ Մաշտոցն Ամարասում» պոեմի գլխավոր գաղափարը ժողովրդի հավերժությունն է, որով էլ պայմանավորված է Մաշտոցի գործի նշանակությունը: Այստեղ տեղին եմ համարում մեջբերել բանասեր Հ. Ղազարյանի խոսքերը. «Վ. Հակոբյանի հայրենասիրական երգերի շառավիղները հորիզոններ են ընդգրկում: Հայրենիք ասելով՝ նա հասկանում է այն ամենը, ինչով տարածքը և ժողովուրդը միանում են և ստանում իմաստ, ձեռք բերում դիմագիծ, ծիածանվում որպես ազգային ոգի: Առանց մայրենի լեզվի իմաստագրվում է հայրենի օջախն անգամ, միայն մենքոպատառ հայերենն է, որ ամենուրեք հրաշքներ է գործում»¹⁸:

Պատմությունը բոլորովին նոր տեսանկյունից է իմաստավորվում Վարդան Հակոբյանի «Տաճարն Աստծո» պոեմում: Այն բաղկացած է չորս մասերից: Պոեմը ծնվել է Արցախյան գոյամարտի տարիներին: Հեղինակն այստեղ ասաբարեզ է հանում Արցախ աշխարհի հերոսական անցյալն ու ողբերգական ներկան:

Պոեմի առաջին մասում, Հայոց Արևելից երկիրը՝ Արցախը, ներկայացված է որպես աշխարհում խաղաղության, մարդասիրության, սիրո, հավատի, արդարության միակ խորհրդանիշ: Նա առանց Արցախի չի պատկերացնում իր երջանկությունը.

Եթե
արցախի մանուկը
ծաղիկ չի նվիրում մորը,
ուրեմն՝
աշխարհում ոչ մի մայր
իր որդուց ծաղիկ չի
վերցնում,

ուրեմն՝ աշխարհում ոչ մի ծաղիկ ծաղիկ չէ:¹⁹

Բանաստեղծի քնարական հերոսը գտնում է, որ արցախցին իրավունք ունի հպարտանալու, որովհետև, ինչպես հաստատում է ինքը.

Հանապարհը տաշել եմ ոտքերով

Քարքարոտ

Ու դրել իմ երազների մեջ տեղում:²⁰

Քնարական հերոսը չի հավատում նյու-յորքներից, փարիզներից եկող ձայներին. «որ գալիս են դրսից, ոչ ներսից»: Ապա բանաստեղծը ընդհանրացնում է. «Իսկ մեր ցավը շրջիկ է, մարմին մտած ասել է, որ երկրի բոլոր երակներով անցնում է ու վերջում մեր սիրտը պիտի խրվի»: Պոետը կոչ է անում չհավատալ սուտ խոստումներին, որովհետև դրանք միշտ էլ խաբուսիկ ու կեղծ են եղել, հետևաբար՝.

Թե ապրել է՝ մեր ցավերում ապրենք,

Թե թռչել է՝ մեր երկնքով թռչենք,

Թե թրջվել է՝ մեր ջրերում թրջվենք...²¹

Բանաստեղծը ամբողջ պոեմի ընթացքում ներկայացնում է նաև միջանկյալ արձակ բանաստեղծություններ, որոնցում կատարում է ընդհանրացումներ: Գրելով, որ «Հերոսը պիտի աճի հողից ու բարձրանա այն դաշտում, ուր պատերազմ է խաղաղության համար, ուր ինքը չի կարող չաճել, քանզի այդտեղ մարդկանց արյուն է հեղվել»:

Վ. Հակոբյանը գտնում է, որ արցախցիները պետք է ապավինեն միմյանց իրենց ուժերին, որովհետև աշխարհը անտարբեր է մեր ցավի հանդեպ:

Այնուհետև բանաստեղծը ասպարեզ է բերում համաժողովրդական ցավից շուտ մեծացած երեխայի, որ կարողանում է վրայից նետել որբության խարանդ: Այդ երեխան իր մեջ մարմնավորում է նորոյա սերնդի դիմապատկերը: Պոետն ու Վ. Հակոբյանը հաճախ է գուգակցում անցյալի դեմքերն ու դեպքերը ներկային՝ դրանով իսկ ոգևորում ժողովրդին:

Մեծ երեխայի անունը դրինք

Առան,

և պարետային ժամը նահանջեց,

և երկրի ընդերքից դուրս եկան ջրեր,

որ երգեն ցավը ծարավ երկնքի...²²

Աղվանքի նահապետ Առանի և քաջ արցախորդու միասնական ոգին է տիրում պոեմում: Եվ նորոյա պայքարը ծնունդ է տալիս մի նոր Առանի ու նոր Սոսնի: Նոր Առանն է գոհված ազատամարտիկ, քանդակագործ Արմեն Հակոբյանը: Նրանից կհառնի մի նոր Առան, Առանից էլ՝ Արմեն ու այդպես շարունակ:

«Տաճարն Աստծո» պոեմի երկրորդ՝ «Ամենատաք կետում» գլխում, բանաստեղծը ներկայացնում է մերոյա իրադարձությունները, ժողովրդի հիասթափությունը ԽՍՀՄ ղեկավարությունից:

Պոեմի երրորդ մասը վերնագրված է «Հուլունք Ծամիրամա», որը մի նոր երանգ է տալիս պատումին: Այստեղ հեղինակը հպարտությամբ է ներկայացնում մեր նախնիներին, որովհետև նրանց շնորհիվ է, որ Արցախը մնացել է Արցախ: Հատկապես վառ երանգներով են ստեղծված Սաթենիկի և Առանի կերպարները:

Սաթենիկը, ըստ բանաստեղծի, «առավել աստվածուհի է, քան աստվածուհին»: Նա բնութագրվում է ոչ միայն արտաքին, այլև հոգու գեղեցկությամբ: Սաթենիկը Առանին պատվիրում է պսակից առաջ գնալ և մարտնչել նենգ Ասորեստանի դեմ, նվաճել «պատիվը հայոց բարձրիկ աշխարհի»: Առանը ընդունում է Սաթենիկի պատգամը և վերադառնում է հաղթանակներով՝ իր հետ բերելով Ծամիրամի ուլունքը: Այստեղ հայրենիքի ճակատագիրը միահյուսված է Առանի և Սաթենիկի սիրուն:

Պոեմի վերջին՝ չորրորդ մասը վերնագրված է «Աստծո տաճարը»: Որպես բնաբան մեջբերված է Մ. Կադանկաստվածու «Աղվանից աշխարհի պատմությունը» գրքից մի հատված, որն է՝. «Վաչագան արքայի ժամանակ կատարվում է տիրոջ ասված խոսքը, թե՛ «նա, որ գործում է և ուսուցանում, Աստծո արքայության մեծ է կոչվում»: Հենց այս արեց՝ աստվածասեր Վաչագան թագավորը»²³:

Բանաստեղծը երախտագիտությամբ է բնութագրում Վաչագան թագավորին, ով անչափ մեծ դեր է խաղացել Արցախ աշխարհի հզորացման գործում:

Պոեմում, որպես հերոսներ, Վաչագան թագավորն ու Անահիտ թագուհին իրենց սիրո ներշնչանքով ու իմաստությամբ կերտում են արցախյան պատմությունը՝ «Տաճարն Աստծո» և դեպի ուր էլ տանում է բանաստեղծի ուղին.

Եվ ճանապարհը ինձ տանում է Տաճար:

Տաճարը ձեռք է - բարձրացող հավատ:

Տաճարը աչք է - լույսի պատուհան:

Տաճարը սիրտ է- սիրտ վեհարան:²⁴

Անգյալը հառնում է պոեզիայի պատումի մեջ, որով նա հպարտանում է, միաժամանակ բացականչում.

Անգյալն, այո, պիտի ապրել
ու վերապրել,
բայց ներկայի հաշվին՝ երբեք,
այլապես մենք կկորցնենք,
ձեռքից կտանք և ... ապագան:²⁵

«Տաճարն Աստծո» պոեմում միահյուսված ենք տեսնում պատմականությունն ու առասպելականությունը, բնության կախարդական անակնկալներն ու բանաստեղծական արվեստի գունագեղությունը:

Գրականագետ Սոկրատ Խանյանը վերլուծելով ու արժեկոշակելով երկը, գրում է. ««Տաճարն Աստծո» պոեմը հետաքրքիր է կոմպոզիցիոն և սյուժետային յուրօրինակ կառուցվածքի տեսանկյունից: Նրանում բացահայտվել են բանաստեղծի պատկերավոր մտածողության նրանգները, շարժուն վիճակներ և փիլիսոփայական խորք ունեցող էպիգրամներ ստեղծելու կարողությունը: Այն արցախյան շարժման հետ կապված համահայկական ցավն ու ակնկալությունները պատկերող միակ ծավալուն գործն է, որի մասին գրականագիտությունը դեռևս կասի իր խոսքը»:²⁶

Հիրավի, Վ. Հակոբյանի ստեղծագործությունները խնդրո առարկա թեմայով սպասում են իրենց ապագա ուսումնասիրողներին:

Ծանոթագրություններ

1. Վ. Հակոբյան, Երկեր, հ. Ե, Ստ., «Դիզակ պլյուս» հրատ., էջ 547, 2008:
2. Ս. Սարինյան, Բանաստեղծի հայտնությունը, Վ. Հակոբյան «Մենարան» (Եր., 1996) գրքի առաջաբանը, էջ 4:
3. Ս. Խանյան, Հայ պոեզիայի զարգացման միտումներն Արցախում (1950-1990-ական թթ.), Ստ.: «Վաչագան Բարեպաշտ» հրատ., էջ 258, 2005:
4. Վ. Հակոբյան, Արցախա ծուխ, Եր., «Լույս» հրատ., էջ 7, 1989:
5. Նույն տեղում, էջ 9:
6. Նույն տեղում, էջ 10:
7. Նույն տեղում:
8. «Եղիցի լույս», N 5, էջ 3, 2008:
9. Վ. Հակոբյան, Ամարասի զանգերը, Եր., «Լույս», էջ 14, 1989:
10. Նույն տեղում, էջ 26:
11. Վ. Հակոբյան, Արցախա ծուխ, Եր., «Լույս» հրատ., էջ 5, 1989:
12. Նույն տեղում:
13. Վ. Հակոբյան, Երկեր, հ. Ե, Ստ., «Դիզակ պլյուս» հրատ., էջ 543, 2008:
14. Վ. Հակոբյան, Ամարասի զանգերը, Եր., «Լույս», էջ 62, 1989:
15. Վ. Հակոբյան, Երկեր, հ. Ե, Ստ., «Դիզակ պլյուս» հրատ., էջ 543, 2008:
16. Վ. Հակոբյան, Ամարասի զանգերը, Եր., «Լույս», էջ 82, 1989:
17. Նույն տեղում, էջ 108:
18. Հ. Ղազարյան, Արցախի բանաստեղծական արվեստի լեզուն և ոճը, էջ 104, 2007:
19. Վ. Հակոբյան, Տաճարն Աստծո, Արցախ, էջ 3, 1991:
20. Նույն տեղում:
21. Նույն տեղում, էջ 4:
22. Նույն տեղում, էջ 6:
23. Նույն տեղում, էջ 20:
24. Նույն տեղում, էջ 22:
25. Նույն տեղում, էջ 23:
26. Ս. Խանյան, Արցախյան պատերազմը և հայ պոեզիան, Ստ., էջ 71, 1998:

Резюме

В данной статье анализируются и оцениваются стихи и поэмы талантливого поэта Вардана Акопяна, в которых описываются Арцахское национально-освободительное движение и

пережитые во время войны тяжелые дни арцахцев, решающая борьба против азербайджанского ига во имя свободы Арцаха и воссоединение армянского народа.

В статье особое место занимают анализы поэм «Храм Бога», «Месроп Маштоц в Амарасе», а также сборник стихов « Сосе ».

Отмечается, что В.Акопяну удалось в своеобразном художественном стиле изобразить арцахскую войну, создать яркий образ армянского героя-освободителя.

ԱՐՅԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵԼԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРЦАХСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

1-2 (23-24) 2011

ՀՏԴ 82.09

Գրականագիտություն

ԱՐԴԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻ ՄԻՖԱՍՏԵՂՇՈՒՄԸ

Ն.Ս. Մնացականյան

Գրականությունը սերտորեն կապված է ժողովրդի կյանքի հետ և, ըստ այդմ, յուրաքանչյուր ժողովրդի գրականություն արտացոլում է տվյալ ժողովրդի պատմության և հոգեբանության յուրահատուկ կողմերը:

Ինչպես ամեն մի խոշոր գեղագետ, Վրթանես Փափագյանը նույնպես իր բացառիկ տաղանդով արտացոլել է բարդ ու հակասական իրադարձություններ և սուր բեկումներ:

Արիստոտելը ժամանակին գրել է, որ որ գեղարվեստական ստեղծագործության ակունքն իրականությունն է, որից նյութ է քաղում արվեստագետը:

Վրթ. Փափագյանը ևս իր գործերում ներկայացրել է իրական կյանքը՝ պատկերելով սուրբանական Թուրքիայում տիրող դատաբնական վայրենի բարքերը, քննչական պրոցեսի զագրելի բնույթը, ընդգծել, որ «Արդարություն» կոչվածը գոյություն չունի Թուրքիայում, այն «կորսված» էր:

Փափագյանը, խարազանելով օսմանիզմը, միաժամանակ քննադատել է ազգային հրեշներին: Նա գրել է. «Վատը՝ վատ է, թեկուզ նա հայ լինի, հրեշը՝ հրեշ է, թեկուզ նա մեր ազգակից եղած լինի... Կռվել թուրքի, քուրդի բռնակալ պաշտոնյաների, հայ մատնիչի և հրեշի դեմ»¹: Սա էլ եղել է նրա նշանաբանը:

Ծանր էր Թուրքիայի լծի տակ տառապող արևմտահայերի վիճակը:

Գյուղերը հիմնականում պատկանում էին բեկերին և կազմում էին նրանց սեփականությունը: Գյուղացիները հլու-հնազանդ կատարում էին բեկի և նրա ծառա՝ գյուղապետի քնահաճույքները:

Գյուղապետի և հարուստների վճիռը վավերացնում կամ փոփոխում էր բեկը, որը, կաշառելով իշխանավորներին, իրավունք ուներ պատժելու բնակիչներին, որոնք ստիպված էին գրկանքներին դիմանալ: Ողջ սեփականությունը պաշտոնապես պատկանում էր բեկին, որն ամեն րոպե կարող էր նրանց դուրս վռնել իր հողերից և թողնել մերկ ու քաղցած...

Իր հողվածներից մեկում Վրթ. Փափագյանն այսպես է գրել դատի մասին. «Մի որևէ դատ, եթե չէ վճռում գյուղապետի նախագահությամբ կազմված համփաների ժողովը, դիմում են բեկին, հետո առաջնորդին և վերջապես տեղական կառավարությանը: Այդ վերջին դիմումը այժմ ավելի հաճախ է: Այժմ գյուղացին կարծելով, թե գյուղական վարչությունը կամ հայ դատաստանական ժողովը սխալ են վճռում, դեգերում է քաղաքական դատաստանները... և վայ այն գյուղացուն, որը մի անգամ ոտ կկոխե այդ տեղերը... հրաշքի նման երևույթ են համարում այն, եթե մի գյուղացի անվնաս դուրս պրծնի այդ դատարանից»²:

Թուրքահայաստանի յուրաքանչյուր գյուղ ազատ չէր թաշիրի, աշարի, դամջուրի, ինթիզաբի, պսակի և այն բոլոր տուրքերից, որոնք ընդհանուր անունով կոչվում են բահրա: Խնդր գյուղացին ամբողջ տարին քրտնաջան աշխատանքով դիզում էր իր բերքը, բայց նրանից գանձվող հարկերի պատճառով գյուղացուն անգամ ձմեռվա պաշար չէր մնում:

Հարկահանները գյուղացիներից հարկ էին գանձում ամենաստոր միջոցներով. «Հարկահանը «զափթին»-ներով գյուղն էր մտնում, ուտում էր, խմում, թափում, կոտրում, հետո հավաքում էր հարկը, թեկուզ այդ տարին գյուղացին և ոչ մի իսկ տավար ունեցած կամ ցորեն քաղած լինի: Վերջին ունեցածներն առնում էր. եթե հակառակում էին, ծեծել էր տալիս ժողովում,